

УДК 069:004.77:94(477)"2014/"

Ю. В. Коробка, В.М. Коробка

ЦИФРОВІ МУЗЕЙНІ ТА ПОЗАМУЗЕЙНІ ОНЛАЙН-ЕКСПОЗИЦІЇ ПРО ВІЙНУ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано цифрові музейні та позамузейні онлайн-експозиції, присвячені Війні за Незалежність України. На матеріалі Музею «Голоси Мирних», «Віртуального музею російської агресії», проєктів «Війна впритул» і «86 днів Маріуполя» окреслено моделі збору еґо-документів, доказової верифікації та хронікальної репрезентації війни. Виокремлено декларативні ресурси, що не мають реального наповнення, але претендують на статус музейних/експозиційних проєктів.

Ключові слова: *Війна за Незалежність України, цифрові музейні експозиції, позамузейні онлайн-експозиції, віртуальний музей, цифровий архів, меморіалізація, доказово-документальний формат, VR/AR, 3D-тур, практики музеєфікації, наукове комплектування та збереження музейних фондів, музейна екскурсійна діяльність, гранти, музейна мережа світу, стійкість (sustainability) цифрових проєктів.*

DOI 10.34079/2518-1521-2025-15-43-37-54

Тривалий характер збройної агресії РФ проти України з 2014 року та повномасштабна російсько-українська війна зумовили безпрецедентне зростання ролі історичної пам'яті, публічної історії та спроб цифрових форм репрезентації воєнного досвіду. Попри музейні та позамузейні ініціативи з цифровізації подій війни, кількість онлайн-експозицій, що справді діють як повноцінні платформи доступу до зібраних документальних та візуальних матеріалів про агресію РФ та спротив їй, досі залишається невеликою й структурно нерівномірною. У цьому полі фіксується принципова методична проблема. Під однією номінацією «онлайн-експозиція/віртуальний музей» співіснують ресурси з різним ступенем зрілості, зокрема системно розроблені платформи з колекціями, метаданими, інструментами пошуку та регулярними оновленнями. Водночас, фіксуються проєкти, що здебільшого обмежуються публічними анонсами й деклараціями «благородних» цілей, але не мають перевірюваного контентного наповнення, стабільного доступу або очевидних ознак сталого розвитку.

Нагально постає потреба виробити узгоджені критерії оцінювання життєздатності цифрових експозицій. До них, зокрема, варто віднести достатню представленість експонатів і наративів, прозоре походження матеріалів, належний опис, зручні інструменти перегляду й пошуку, а також регулярні оновлення. Брак таких критеріїв ускладнює наукову інвентаризацію та порівняння кейсів, а також оцінювання їхніх здобутків у збереженні, інтерпретації й популяризації воєнного досвіду.

Отже, постає потреба у системному виявленні й верифікації наявних онлайн-платформ, описі їхньої еволюції та результативності, а також у виокремленні декларативних («псевдо») ресурсів, що фактично не мають наповнення, але претендують на статус музейних чи експозиційних проєктів. Наукова проблема полягає у виявленні кола реально функціонуючих онлайн-експозицій про Війну за Незалежність України та у виробленні критеріїв оцінювання їхньої повноцінності. Це, своєю чергою, дасть змогу об'єктивно окреслити їхні здобутки й відмежувати такі

проекти від декларативних «псевдо»-ресурсів без верифікованого змісту та стабільного доступу.

Мета нашого дослідження полягає у виявленні та верифікації реально діючих цифрових музейних і позамузейних онлайн-експозицій про Війну за Незалежність України, формулюванні загальних критеріїв оцінювання їхньої повноцінності та застосуванні цих критеріїв для опису моделей розвитку й здобутків і чіткого відмежування їх від декларативних «псевдо»-ресурсів без обґрунтованого змістового наповнення.

Аналіз останніх досліджень показує, що проблематика віртуальних музеїв та цифрових форм репрезентації пам'яті про війну в Україні вже має певне наукове підґрунтя. Утім, спеціально окреслене поле теоретичного опанування віртуальних музейних і позамузейних онлайн-експозицій про Війну за Незалежність України ще тільки формується.

Зокрема, Олександр Карапетян і Тетяна Ільчук визначають віртуальний музей як позатериторіальний, багатофункціональний комплекс у віртуальному просторі, орієнтований на широке коло користувачів, здатний зберігати історичну пам'ять та культурну спадщину в онлайн-середовищі (Карапетян та Ільчук, 2021).

Христина Плецан та співавтори розглядають цифрову трансформацію збереження й реставрації культурної спадщини України в умовах війни як стратегічний інструмент підвищення національної стійкості та інформаційної протидії агресору (Pletsan et al., 2023). Віртуальні музеї та онлайн-експозиції трактуються Сергієм Голобоковим та Людмилою Антоною як один із пріоритетних напрямів модернізації музейної справи, який потребує нормативної, фінансової та кадрової підтримки з боку держави (Голобоков та Антонова, 2023).

Ольга Біррова, виходячи з реалій рашистської агресії, показує, що для значної частини історико-культурних пам'яток та музейних колекцій «єдиним способом збереження та популяризації» стає переведення їх у цифровий формат (електронні каталоги, 3D-моделі, віртуальні музеї) (Біррова, 2023, с. 90–92).

Наталія Бедріна осмислює віртуальні музеї як простір, де культурний досвід вибудовується на перетині збереження, медіації та інтерпретації, фіксуючи зсув акценту від матеріальної автентичності експоната до його цифрової копії, що розширює доступ до них (Бедріна, 2025, с. 37, 39–41).

Вище згадані автори зосередились в основному на загальних дефініціях, й теоретичних схемах.

Лідія Кузнецова та Ігор Кушнар'єв систематизували спектр українських віртуальних музеїв, що постали у відповідь на російську агресію. Автори трактують VR-проекти «Музей «Голоси Мирних», «Війна впритул», «Діти проти війни» тощо як інструменти збереження історичної пам'яті про війну та донесення правди про події в Україні до світової спільноти (Кузнецова та Кушнар'єв, 2024, с. 150). Водночас, науковці не зафіксували, що на момент підготовки статті більшість цих ініціатив мала радше номінальну онлайн-присутність і, за винятком Музею «Голоси Мирних», не демонструвала ознак подальшого розвитку.

Формула реального функціонування Музею «Голоси мирних» Фонду Ріната Ахметова окреслена Валентином Балюком. Спеціалісти порталу спершу збирають свідчення цивільних очевидців війни, оцифровують, опрацьовують і архівують, а далі забезпечують доступ до архіву та популяризують зібрані матеріали (Музей «Голоси мирних»..., с. 185).

У сукупності згадані праці описують ключові виміри проблеми – від загальної цифрової трансформації культурної спадщини та теоретичного розуміння віртуального

музею до побіжних воєнних прикладів українських онлайн-музеїв, що й обумовлює актуальність спеціального дослідження цього сегмента у пропонованій статті.

Розкриваючи предмет розгляду, почнемо з визначення такої важливої категорії, як віртуальний музей, що використовується у статті. За відомостями енциклопедії Britannica віртуальний музей – це зібрання оцифрованих зображень, звукових файлів, текстових документів та інших даних, що становлять історичний, науковий або культурний інтерес і до яких здійснюється доступ за допомогою електронних медіа. Віртуальний музей не зберігає реальних об'єктів і тому позбавлений сталості та унікальних властивостей музею в інституційному розумінні цього терміна. Насправді, відзначає енциклопедія, більшість віртуальних музеїв створюються й підтримуються традиційними музеями й безпосередньо залежать від їхніх наявних колекцій (Britannica, n.d.).

Отже, енциклопедичне визначення віртуального музею окреслює базові параметри цього феномену – цифровість, медіапосередництво і залежність від традиційних зібрань. Для потреб нашого розгляду воно слугує відправною точкою, що дозволяє порівняти «класичну» модель віртуального музею з тими онлайн-експозиціями, які виникли в Україні у відповідь на російську агресію. Саме через зіставлення теоретичної рамки з конкретними кейсами простежується специфіка воєнних онлайн-музейних ініціатив.

30 серпня 2025 р. набрав чинності Закон України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу». Закон передбачає, з-поміж іншого, ввести в правове поле новий термін «Війна за Незалежність України» (Закон України № 4579-ІХ, 2025).

У статті термін «Війна за Незалежність України» використовується як базова рамка окреслення предмета цифрових експозицій, оскільки він нормативно фіксує війну як боротьбу України проти збройної агресії РФ, що розпочалася 19 лютого 2014 р., а також пояснює мету спротиву. У цій назві поєднані різні фази війни в єдиному наративі. Вона дає змогу коректно описувати онлайн-ресурси, які відображають «довгу тривалість» подій, а не лише 2022–2025 рр. Паралельно застосовуються законодавчо закріплене формулювання «збройна агресія Російської Федерації проти України» та близький за змістом термін «російсько-українська війна».

Музей «Голоси Мирних» Фонду Ріната Ахметова (далі – МГМ) є унікальним проектом цифрової експозиції, зорієнтованої на збирання й збереження свідчень цивільних українців про російську агресію проти України (з 2014 р. – донині) (Балюк та Дорошко, 2025, с. 8).

Передумови появи МГМ були закладені в межах гуманітарної роботи Фонду. Допомогові структури, надаючи підтримку цивільним, водночас, системно документували досвід війни та наслідки руйнувань. Практика комунікації з уразливими групами (пенсіонери, самотні матері, люди з інвалідністю, багатодітні родини тощо) виявила, що для багатьох постраждалих можливість бути почутими й зафіксувати пережите має співмірну цінність із матеріальною допомогою (Forbes Ukraine, 2023).

Інституційне оформлення проекту припало на 2021 р. Про урочисте відкриття музею повідомляли комунікаційні ресурси Фонду Ріната Ахметова («Голоси Мирних», Музей Фонду Ріната Ахметова, 2021), а також профільна освітньо-музейна платформа Педагогічного музею України. Вони разом підкреслювали унікальність ініціативи для українського контексту (Педагогічний музей України, 2021).

Характерною рисою МГМ є постійне розширення його цифрової колекції. Узагальнені дані демонструють виразну динаміку зростання кількості задокументованих історій у 2020–2025 рр. (див. рис. 1).

Рис. 1. Динаміка зростання кількості задокументованих історій у цифровій колекції Музею «Голоси Мирних» (Педагогічний музей України, 2021; Цивільський, 2022; Свиридова, 2023; 2024; «Голоси Мирних», Музей Фонду Ріната Ахметова, 2025а)

Як бачимо за рис. 1 станом на 2021 р. цифровий архів музею налічував близько 2 тис. історій мирних жителів. Уже в 2022 р., після масштабного розгортання гуманітарних програм Фонду та активізації збирацької роботи, цей показник зріс до 40 тис. Отже, обсяг колекції збільшився у двадцять разів порівняно з початковим етапом. 2023 р. кількість історій перевищила 90 тис., що засвідчує інтенсифікацію роботи, а також становлення довіри громадян до МГМ як до серйозної установи, де їх свідчення будуть збережені для сучасників і майбутніх поколінь. У лютому 2024 р. повідомлялося про подолання позначки у 100 тис. задокументованих історій, а станом на листопад 2025 р. офіційний лічильник музею фіксує 143199 свідчень.

Наведена динаміка зростання колекції має не лише кількісний, а й виразний якісний вимір. Усі історії супроводжуються коротким інформаційним блоком, до якого входять: ім'я автора свідчення, фотографія, назва населеного пункту, з яким пов'язана розповідь, а також роки описуваних подій. Окремо вказується дата публікації матеріалу в архіві («Голоси Мирних», Музей Фонду Ріната Ахметова, 2024с, с. 7).

Музей накопичує корпус джерел особового походження – щоденників, приватних нотаток, повідомлень, усних розповідей, що фіксують людський досвід війни й показують його крізь призму внутрішніх переживань. Показовим у цьому сенсі є «Щоденник війни Катерини Савенко з Маріуполя», оприлюднений у музеї як свідчення цивільної жертви («Голоси Мирних», Музей Фонду Ріната Ахметова, 2024d).

У джерелознавчому сенсі «Щоденник війни...» – це унікальне свідчення від першої особи, яке сама авторка усвідомлювала як важливе для історії й таке, що слід зберегти та передати нащадкам. Особливість цього тексту полягає в тому, що він поєднує буденні подробиці («звичайний ранок», черги до банкоматів, пошуки їжі й води) з раптовими переходами до граничних роздумів про життя і смерть.

Окремі фрагменти Катерина писала українською мовою. Це виразно підкреслює її самоідентифікацію на тлі збройної агресії Російської Федерації: «Господь Милосердний, Спаси и Сохрани Украину!», «Добраніч, моя рідна ненька Україна!...», «Добраніч, мої рідні, мої дорогоцінні люди, і всі люди нашої надзвичайної України! Живіть!».

Після обстрілу будинку Савенків 29 березня 2022 р. чоловік Катерини, Віталій, загинув на місці. Катерина зазнала смертельного поранення, її щоденникові записи на

цьому обриваються. 4 квітня вона померла («Голоси Мирних», Музей Фонду Ріната Ахметова, 2024d).

Інший різновид персональних історій у колекції – розповіді про втрату представників академічної спільноти. Окрема публікація музею фіксує смерть професора Маріупольського державного університету Богдана Слющинського, який загинув у блокадному Маріуполі від уламкового поранення «Голоси Мирних», Музей Фонду Ріната Ахметова, 2022a). Уведення таких свідчень розширює соціальний зріз колекції й демонструє, що війна вражає всі групи міського населення – від найбільш уразливих до освітньо-наукової еліти. Ці розповіді роблять корпус матеріалів соціально ширшим. Водночас, цифрова платформа музею перетворюється на інструмент фіксації втрат цілої громади.

Історія Марії Кутнякової у фондах МГМ є типовою для блокадного повсякдення Маріуполя. Актриса народного театру «Театроманія» разом із сім'єю провела в місті близько трьох тижнів, переживши обстріли, голод і постійний страх. Після руйнування рідної оселі в п'ятиповерхівці Марія з домашніми шукала прихистку в укритті Маріупольського драматичного театру. Однак менш, ніж за дві години після їхньої появи там будівлю знищив вибух. Сім'я дивом урятувалася й була змушена знову тікати – далі, зокрема до філармонії, у пошуках бодай якоїсь можливості для порятунку.

Промовистою «матеріальною» деталлю цієї історії є досвід голоду. Родину фактично підтримувало галетне печиво «Марія», ящик якого Марія отримала завдяки військовому. Вона згадує режим виживання як «шість печив на людину на день» (із мінімумом води та крихтами інших продуктів) і підкреслює, що ця проста їжа стала для неї символом тепла й людської підтримки посеред руїни («Голоси Мирних», Музей Фонду Ріната Ахметова, 2022b).

Для колекції МГМ показові й короткі текстові свідчення, в яких евакуація постає як буденна боротьба за виживання. В історії Євгенії з Донецької області війна проявляється через прості, побутові ознаки зламаного «нормального» життя – обстріли, підвал, відсутність води й світла. Далі – вимушений виїзд під загрозою вогневого ураження разом із двома дітьми. У цій ситуації будь-яке рішення приймається на тлі постійного страху та повної невизначеності. Наприкінці оповіді акцент зміщується від самого факту переїзду до змісту материнської відповідальності. Авторка говорить про потребу «триматися заради дітей» і прагнення відновити для них відчуття безпеки вже на новому місці («Голоси Мирних», Музей Фонду Ріната Ахметова, 2024a).

У свідченні Дениса з Херсонщини описано перший день повномасштабного вторгнення, самостійну евакуацію вже під обстрілами та новину про «приліт» у двір, що знищив майно. Центральний мотив розповіді – турбота про 98-річну бабусю, заради якої герой тримається і намагається зберегти бодай мінімальну стабільність у новому місці («Голоси Мирних», Музей Фонду Ріната Ахметова, 2024b).

За власною концепцією МГМ осмислюються як музей усної історії, співвіднесений із глобальним *memory boom* кінця ХХ ст., посиленням ролі усної історії в студіях пам'яті (*memory studies*) та процесами медіатизації історії. Водночас автори монографії «Голоси Мирних» Валентин Балюк та Сергій Даниленко підкреслюють суспільну місію зібраного корпусу свідчень як ресурсу колективної пам'яті та засобу застереження в душі імперативу «ніколи знову» (Балюк та Дорошко, 2025, с. 9).

Цифровий архів МГМ як віртуальна музейна експозиція поєднує публічну «вітрину» з інструментами пошуку й відбору матеріалів музейного архіву. У головному меню ця логіка простежується через основні тематичні розділи («Імена», «Новини», «Травма війни», «Проекти» та «Studies») («Голоси Мирних», Музей Фонду Ріната

Ахметова, 2025a) . У розділі «Імена» співіснують кураторські добірки й стрічка окремих історій («Голоси Мирних», Музей Фонду Ріната Ахметова, 2025b). Колекція МГМ охоплює відео, аудіо- й текстові свідчення («Голоси Мирних», Музей Фонду Ріната Ахметова, 2024с, с. 3).

Окремо реалізовано режим «Особистий кабінет дослідника». Обрані одного разу матеріали можна зберігати в персональному кабінеті (бібліотеці), тож користувач фактично формує власний корпус вибраних документів. Набір функцій архіву включає пошук за ключовими словами та розширену систему фільтрів за категоріями: джерело, населений пункт, рік подій, тип вмісту, теги («Голоси Мирних», Музей Фонду Ріната Ахметова, 2024с, с. 4, 17). У підсумку платформа підтримує не тільки меморіальне читання, а й аналітичні процедури – відбір, групування та зіставлення матеріалів.

У цьому сенсі цифрова колекція функціонує як результат наукового комплектування: матеріали добираються, описуються й систематизуються за узгодженими параметрами. Водночас питання збереження музейних фондів переноситься в площину довготривалого зберігання цифрових файлів і метаданих, щоб колекція не втрачала цілісності та відтворюваності.

Отже, МГМ можна вважати потужним онлайн-ресурсом про війну. Він акумулює масивний корпус текстів і впорядковує їх за архівною логікою – через описові поля (метадані), систему тегів та інструменти дослідницького відбору.

Важливо, однак, розглядати цей приклад у ширшому полі цифрових ініціатив пам'яті про російсько-українську війну, де поруч із «Голосами Мирних» функціонує й інший тип віртуальної експозиції – «Віртуальний музей російської агресії» (далі – ВМРА), орієнтований, насамперед, на доказово-документальну фіксацію злочинів РФ та правовий вимір пам'яті.

ВМРА створювався як майданчик із установкою на документування злочинів РФ на окупованих територіях. 22 грудня 2020 р. Український інститут національної пам'яті разом із низкою державних, громадських та експертних інституцій підписали меморандум, що передбачав створення першого в Україні інтернет-порталу про ключові події та злочини російської агресії (Український інститут національної пам'яті, 2020). 19 жовтня 2021 р. цей ресурс було публічно презентовано (Український інститут національної пам'яті, 2021).

В експозиційній логіці онлайн-платформа тяжіє до доказово-документального формату. Цифрові ресурси ВМРА подають відомості про епізоди вторгнення та його наслідки як систему взаємопов'язаних даних. У найпомітніших рубриках сайту – «Події» (таймлайн/реєстр «Дані» (документи/фото/відео тощо) і «Судові справи» – упорядковані напрацювання державних органів, громадськості та міжнародних організацій щодо злочинів окупантів (Віртуальний музей російської агресії, 2021). У такий спосіб ці матеріали подано в доступному форматі для максимально широкого кола зацікавлених користувачів.

Показовими прикладами «доказового експонування» є кейси Решата Аметова та Ервіна Ібрагімова. У випадку загибелі Р. Аметова музей подає подієву картку (протест 03.03.2014 у Сімферополі, викрадення, виявлення 15.03.2014 тіла з ознаками катувань) та підкріплює її пов'язаними «експонатами-доказами» (фото місцевості знаходження тіла, фото локації утримання, архівне відео), доповнюючи правовим треком у вигляді досудового розслідування (Віртуальний музей російської агресії, 2014).

Натомість кейс Е. Ібрагімова (Бахчисарай, 24.05.2016) демонструє механіку насильницького зникнення, де центральним доказовим елементом виступає відео з камери спостереження, а також експонуються матеріали публічної реакції й персональні візуальні документи (Віртуальний музей російської агресії, 2016).

Замість суто вітринного показу проєкт поєднує наратив з інструментами пошуку й відбору матеріалів. У головному меню вони структуровані за модулями «Події» (таймлайн/реєстр), «Мапа», «Дані» (документи, фото, відео тощо) та «Судові справи»), що дає змогу працювати з ними як з упорядкованим джерельним масивом (Віртуальний музей російської агресії, б.д.).

Узагальнюючи спостереження за відкритим контентом ВМРА, можна констатувати, що його публікаційна активність на поточний момент фактично згорнуто. Серед виявлених оновлень найпізніша дата в картках подій – 5 жовтня 2023 (матеріал про ракетний удар по селу Гроза) (Віртуальний музей російської агресії, 2023). Отже, після осені 2023 року проєкт перестає нарощувати експозиційний корпус і радше постає як «застиглий» довідково-доказовий масив. Він залишається доступним і навігаційно зручним, але вже не функціонує як динамічна онлайн-експозиція з регулярними оновленнями. Вочевидь, найкоректніше охарактеризувати поточний стан ресурсу як «замороження» (консервацію), а не формальне «закриття».

Цифрові ініціативи пам'яті про російсько-українську війну доцільно розглядати не лише як архівно-документальні платформи, а й як спектр публічних форм репрезентації досвіду. Поруч із ВМРА функціонують інші онлайн-експозиції з відмінними цілями та логікою подання матеріалу. До них належить VR-проєкт «Війна впритул», який розпочав роботу у 2022 році. У публікації на офіційному сайті від 15 серпня 2022 р. зазначено, що команда ініціативи запустила VR-музей (із застосуванням технології віртуальної реальності) пам'яті війни з метою документування наслідків російського вторгнення (Війна впритул, б.д.(е)).

У ширшій перспективі такі ресурси варто розглядати як частину музейної мережі світу, в межах якої локальні колекції та експозиції стають взаємно співставними й цитованими. Саме тому зростає значення узгоджених підходів до опису, навігації та довготривалого збереження цифрових матеріалів.

Проєкт «Війна впритул» належить до позамузейних, але «музеефікованих» за логікою подання цифрових експонатів, які поєднують візуально-експозиційний ефект із доказово-документаційною функцією. В описі розробки повідомляється про використання кругових панорам 360°, відео з дронів та 3D-моделювання як інструментів детальної фіксації руйнацій для представлення їх світовій аудиторії (Війна впритул, б.д.(d)). Матеріали сформовано як наочний доказовий корпус злочинів агресора. Вони покликані підтримувати майбутні механізми відповідальності та процеси меморіалізації руйнацій.

Промовистою є добірка локацій «Війна в 3D / війна в AR (доповнена реальність)», де окремі об'єкти подаються як самостійні «досьє» з короткою історією довоєнної діяльності та описом пошкоджень. Зокрема, сюжет про Ірпінський Будинок культури реконструює центр міського культурного життя і документує момент руйнування – споруду знищено 17 березня 2022 р. (Війна впритул, б.д.(a)).

У подібний спосіб репрезентовано готель «Україна» в Чернігові. Упродовж шістдесяти років він приймав гостей і був одним із символів міста, а нічний авіаудар бомбою ФАБ-500 12 березня зафіксовано як момент його знищення. Зазначається також, що будівля визнана непридатною до відновлення (Війна впритул, б.д.(c)).

Окремий смисловий потенціал має документування руйнації культурної й сакральної спадщини. Показовим є кейс Вознесенської церкви в с. Лукашівка (Чернігівщина), де поєднано розгорнуту історичну довідку (зведення 1913 р., відновлення богослужінь –1988 р.) з описом воєнної трансформації простору. У 2022 р. окупанти у храмі облаштували склад боєприпасів, а внаслідок обстрілів і пожежі пам'ятку майже повністю знищено (Війна впритул, б.д.(b)).

Отже, «Війна впритул» репрезентує війну через імерсивні медіа (VR/AR, 360°, 3D), забезпечуючи ефект занурення; водночас, платформа працює як «облік руйнацій». Кожен об'єкт має опис і контекст, а також технічну атрибуцію оцифрування (хто і яким способом зафіксував), що підсилює верифікованість матеріалів і робить проєкт придатним для наукового аналізу як форму цифрової музеєфікації руйнувань. У такий спосіб проєкт демонструє сучасні практики музеєфікації, коли зруйновані об'єкти та простори фіксуються й «експонуються» в цифровому середовищі. Це поєднує меморіальний ефект із доказово-документаційною функцією.

Навігаційне меню музею «Війна впритул» організоване як компактна верхня панель із п'ятьма базовими входами: «Війна У 360°», «Війна в 3D», «Про проєкт», «Новини», «Контакти», що задає дві головні траєкторії користування ресурсом – або перехід до 360°-турів, або до каталогу 3D-об'єктів з окремими сторінками цифрових експонатів. Меню доповнене службовими елементами інтерфейсу: перемикачем мов (EN/UA), блоком «Напишіть нам» як каналом зворотного зв'язку та іконками соціальних мереж (Facebook/YouTube/Twitter/Instagram), які виводять музей за межі власного сайту. На внутрішніх сторінках використано «хлібні крихти» (напр., «Головна → Війна в 360°», «Головна → Війна в 3D»), які фіксують ієрархію розділів і полегшують повернення до верхнього рівня структури.

Свій внесок у збереження пам'яті про війну роблять мистецькі формати, у яких події осмислюються через візуальні образи, наративи й емоційні тональності. Таку перспективу відкриває виставка «Ти як?» (червень 2023, НЦ «Український Дім»), що поєднала публічну експозицію з цифровою фіксацією у 3D-турі та перетворила тимчасову подію на відтворюваний дослідницький ресурс. Показовою для нашого викладу є графічна робота маріупольця Данила Немировського «Син, брат, чоловік. Допомога» (2022), відображена у 3D-екскурсії виставки «Ти як?» (3D ЄМУЗЕЙ, 2023). У монохромній, «протокольній» манері вона поєднує образ поранення з мотивом порятунку, наголошуючи на життєво важливій ролі медичної допомоги у кризових ситуаціях. Цей образ важливий, адже виразно показує людську взаємопідтримку. Поруч із пораненням і беззахисністю тут постає головне – турбота та порятунок. Зафіксована у 3D-турі робота зберігає власний експозиційний контекст (просторове розміщення, сусідство з іншими об'єктами, темп перегляду), що робить її придатною для повторного аналізу як «цифрового сліду» кураторської інтерпретації.

Отже, виставка «Ти як?», за нашим спостереженням, постає репрезентативним кейсом воєнного досвіду, що завдяки цифровій фіксації переходить у режим тривалого доступу та набуває статусу відтворюваного дослідницького ресурсу. Це уможливило її залучення до наукового аналізу – від опису й типологізації сюжетів до фіксації домінуючих емоційних тональностей, а також виявлення візуальних кодів втрати, солідарності й опору.

У той же час мистецькі проєкти здатні виконувати меморіальну функцію поряд з архівно-документальними платформами, доповнюючи їх іншим способом «експонування» війни – через художній образ і переживання. Цифрова фіксація експозиції у форматі 3D-туру фактично відтворює логіку музейного показу та коментування. Такі рішення можуть бути використані як форма музейної екскурсійної діяльності. Користувач рухається маршрутом, зчитує пояснення та повторює кураторську послідовність огляду.

Поряд із практиками мистецького осмислення війни, важливе місце посідають цифрові проєкти, що концентруються на конкретному міському досвіді та відтворюють його у вигляді ретельно структурованої хроніки. У цьому сенсі промовистим є проєкт М86, у якому події розгортаються як щоденний літопис оборони Маріуполя (24.02–

20.05.2022) з розмежуванням військового, гуманітарного та інформаційного вимірів. Його перша презентація відбулася 21 лютого 2024 р. у Музейно-виставковому центрі Музею історії міста Києва (Mariupol Reborn, 2024). Ініціаторами виступила команда Big City Lab у співпраці з Національним музеєм історії України за підтримки Mariupol Reborn та ГО «Серце Азовстали» (M86, 2024a).

В офіційних описах підкреслюється, що ядро онлайн-ресурсу становлять свідчення оборонців Маріуполя, доповнені фото-, відео- та документальними матеріалами з відкритих джерел. Поденну хроніку звірено зі свідченнями оборонців, що покликано підкреслити її точність і достовірність (Mariupol Reborn, 2024).

Автори не зводять матеріал лише до календарної послідовності. Кожен день розкривається у військовому, гуманітарному та інформаційному вимірах, щоб читач бачив не тільки перебіг боїв, а й драму цивільного життя та її відображення в медіа.

Навігація платформи вибудована так, щоб користувач міг «увійти» в історію з різних точок. Або безпосередньо з головної сторінки – через інтерактивну мапу й Літопис як основний вхід до матеріалів, – або через розділ «Про проєкт», де стисло пояснюється задум та надається пряме посилання «до Літопису» (M86, 2024a). Окремим розділом подається блок «Плакати» з колекцією пов'язаних постерів, який доповнює документальну оповідь наочністю, і надає можливість говорити про оборону міста мовою плакатного мистецтва (M86, 2024d).

Усередині «Літопису» користувач може або рухатися день за днем, відстежуючи послідовність подій, або обирати перегляд за рубриками (бойовий перебіг, гуманітарні наслідки, медійне висвітлення, архів тощо). Така побудова робить платформу зручною як для «звичайного» читача, так і для дослідника (M86, 2024e).

Серед бойових епізодів M86 особливо вирізняються вуличні бої в центрі Маріуполя 19 березня 2022 р., коли оборонці діяли в умовах щільної міської забудови, вели ближній бій і маневрували між кварталами, стримуючи наступ противника (M86, 2024b). Кульмінацію воєнної частини літопису становить початок «завершального штурму» району «Азовстали» з 12 травня 2022 р., що супроводжувався масованими бомбардуваннями та штурмами промислових цехів. Окремо зафіксовано влучання авіабомби в адміністративну будівлю, де перебували прикордонники, і пов'язані з цим людські втрати (M86, 2024c). У підсумку M86 постає не лише як хроніка 86 днів оборони, а й як простір збереження й осмислення досвіду Маріуполя. У ньому в єдиному цифровому полі поєднано військову, гуманітарну та медійну картини, що дозволяє побачити облогу міста як цілісний процес. Для дослідників, освітян і самих маріупольців проєкт створює можливість повертатися до пережитого не лише крізь болісний досвід, а й через упорядковану, осмислену пам'ять.

Довготривала підтримка більшості цифрових експозицій потребує стабільної ресурсної бази. Важливим чинником їх розвитку можуть бути гранти, які забезпечуватимуть технічну підтримку платформи, оцифрування, модерацію та редакційний супровід контенту.

Водночас поруч із чималими здобутками у справі збереження пам'яті про події Війни за Незалежність України простежуються й системні проблеми. Показовим є NFT-проєкт «Meta History / NFT-museum of the war», який виявив ознаки несталості та брак планомірного розвитку. Його колекція Warline востаннє поповнювалася 31 жовтня 2022 р. (Meta History, 2022). Для ініціативи, що декларує фіксацію подій як «хроніки» та претендує на довготривале меморіальне функціонування, така багаторічна пауза означає розрив нарративної безперервності, втрату актуальності й зниження довіри користувачів. Імовірно, такі ресурси, залежні від коротких хвиль публічної уваги, без

сталої редакційної команди та регулярного фінансування швидко впадають у стагнацію.

Попри задекларовану в публічному просторі концепцію, ініціатива «Музей викраденого мистецтва» наразі радше функціонує як онлайн-майданчик на стадії становлення, ніж як узгоджена, системно побудована та регулярно оновлювана експозиція з чіткими принципами подання і роботи з матеріалами (Museum of stolen art, 2022).

Віртуальний музей «Діти проти війни», попри публічне декларування, наразі не ідентифікується в онлайн-пошуку.

Матеріали статті засвідчують, що цифрові музейні та позамузейні онлайн-експозиції про Війну за Незалежність України формують різноманітне поле з відмінними цілями, логікою подання та темпами розвитку. Тут спостерігаємо платформи, орієнтовані на масове збирання цивільних свідчень, ресурси доказовості, імерсивні VR/AR-проекти та цифрові «сліди» мистецьких виставок.

Кейс Музею «Голоси Мирних» демонструє модель динамічної цифрової колекції, що не лише накопичує великий масив персональних історій, а й пропонує інструменти пошуку, фільтрації та формування персональної «бібліотеки». У такий спосіб ресурс переходить у площину дослідницько-аналітичного використання. Водночас приклади его-документів (передусім маріупольські свідчення) підкреслюють якісний вимір збирання – від щоденникових описів повсякденних практик виживання до наративів про втрати й гуманітарну катастрофу.

Натомість «Віртуальний музей російської агресії», попри сильну доказово-структуровану модель подання матеріалів, зафіксований у статті як приклад ресурсу, чия публікаційна динаміка істотно сповільнилася й може бути описана як «замороження»/консервація оновлень.

Проекти «Війна впритул» і М86 показують, що цифрова репрезентація війни може будуватися як (а) імерсивна «музеефікація руйнацій» з атрибуцією способів фіксації та (б) структурована хроніка з розведенням військового/гуманітарного/інформаційного вимірів, придатна для навчання й коректного цитування.

Для віртуальних музеїв в Україні, присвячених Війні за Незалежність України, притаманна незалежність від традиційних зібрань.

Зрештою зафіксовані у статті приклади несталості (пауза оновлень у NFT-проекті, фрагментарність частини ініціатив) показують головний ризик – без належного фінансування, єдиних стандартів опису й збереження цифрові проекти втрачають цілісність оповіді та довіру аудиторії.

Життєздатність цифрової експозиції прямо залежить від низки узгоджених критеріїв. До них належать достатня представленість експонатів і наративів, прозоре походження матеріалів, належний опис, зручні інструменти перегляду й пошуку, регулярні підтверджені оновлення, інституційна підтримка та зрозуміла модель роботи з контентом.

Практичні висновки для цифрових музейних та позамузейних онлайн-експозицій про Війну за Незалежність України.

1. Розвиток віртуальних та гібридних музейних проєктів, що висвітлюють Війну за Незалежність України, вимагає узгодження експозиційних і цифрових практик із новими правовими рамками політики пам'яті.

2. Закон про засади державної політики національної пам'яті визначає для таких проєктів як тематичні орієнтири, так і базові вимоги до роботи з чутливими свідченнями в онлайн-середовищі.

3. Віртуальний музей має чітко декларувати свою місію й послідовно використовувати термін «Війна за Незалежність України» як основну рамку опису сучасної російсько-української війни.

4. Концепція онлайн-проєкту повинна однозначно відмежовуватися від радянських та імперських трактувань минулого, наголошуючи на суб'єктності українського суспільства й легітимності опору агресії.

5. Для цифрових експозицій і онлайн-архівів принциповим є стандартизований опис кожного об'єкта (час і місце подій, автор або фонд, тип матеріалу, теги, короткий контекст).

6. Стабільна версія інтерфейсу та прозорі правила доступу до матеріалів мають забезпечувати можливість наукового цитування, освітнього використання і мінімізувати ризики маніпулятивного перекручення контенту.

7. Онлайн-колекції доцільно одразу проєктувати як освітній ресурс, готуючи пояснювальні тексти, тематичні добірки, методичні рекомендації та інтегровані модулі (онлайн-уроки, лекції, презентації тощо) з акцентом на Війну за Незалежність України, воєнні злочини РФ, права людини та відповідальність за агресію.

8. Для віртуальних музеїв війни принципово важливим є міжнародний і діаспорний вимір, що обумовлює розвиток іншомовних версій, передусім англомовної. Неодмінною є співпраця з іноземними музеями, архівами й правозахисними організаціями, які допоможуть інтегрувати український досвід у європейський і глобальний контекст пам'яті про агресію та опір.

Бібліографічний список

- «Голоси Мирних», Музей Фонду Ріната Ахметова, 2021. *15 років Фонду Ріната Ахметова та відкриття онлайн-музею «Голоси Мирних»* [онлайн] Доступно: <<https://civilvoicesmuseum.org/news/15-rokiv-fondu-rinata-ahmetova-ta-vidkryttya-onlayn-muzeyu-golosy-myrnyh>> [Дата звернення 1 листопада 2025].
- «Голоси Мирних», Музей Фонду Ріната Ахметова, 2022а. *«В його серце влучив уламок»* [онлайн], Доступно: <<https://civilvoicesmuseum.org/stories/v-yogo-sertse-vluchyv-ulamok>> [Дата звернення 1 листопада 2025]
- «Голоси Мирних», Музей Фонду Ріната Ахметова, 2022б. *«Кажуть, снаряд двічі в одну вирву не падає. Ще як падає!»* [онлайн] Доступно: <<https://civilvoicesmuseum.org/stories/kazhut-snaryad-dvichi-v-odnu-vyrvu-ne-padae-sche-yak-padae>> [Дата звернення 1 листопада 2025].
- «Голоси Мирних», Музей Фонду Ріната Ахметова, 2024а. *«Довелося евакуюватись під обстрілами»* [онлайн] Доступно: <<https://civilvoicesmuseum.org/stories/dovelosya-evakuivatys-pid-obstrilamy>> [Дата звернення 1 листопада 2025].
- «Голоси Мирних», Музей Фонду Ріната Ахметова, 2024б. *«Я дізнався, що прилетіло у двір, побило все»* [онлайн] Доступно: <<https://civilvoicesmuseum.org/stories/ya-diznavsya-scho-pryletilo-u-dvir-pobylo-vse>> [Дата звернення 1 листопада 2025].
- «Голоси Мирних», Музей Фонду Ріната Ахметова, 2024с. *Керівництво по роботі з онлайн-архівом Музею «Голоси Мирних» Фонду Ріната Ахметова* [онлайн], Доступно: <<https://civilvoicesmuseum.org/kerivnytstvo-po-roboti-z-onlayn-arhivom-muzeyu-golosy-myrnyh-fondu-rinata-ahmetova>> [Дата звернення 5 жовтня 2025].
- «Голоси Мирних», Музей Фонду Ріната Ахметова, 2024d. *Щоденник війни Катерини Савенко з Маріуполя* [онлайн] Доступно: <<https://civilvoicesmuseum.org/stories/golosy-vbytyh-schodennyk-viyny-kateryny-savenko-z-mariupolya>> [Дата звернення 1 листопада 2025].

- «Голоси Мирних», Музей Фонду Ріната Ахметова, 2025а. [онлайн] Доступно: <<https://civilvoicesmuseum.org/>> [Дата звернення 19 листопада 2025].
- «Голоси Мирних», Музей Фонду Ріната Ахметова, 2025б. *Імена* [онлайн] Доступно: <<https://civilvoicesmuseum.org/stories>> [Дата звернення 1 листопада 2025].
- 3D ЄМУЗЕЙ, 2023. «*Ти як?*» – два найважливіших слова цієї війни в [онлайн] Доступно: <<https://emuseum.com.ua/projects/otsyfruvannia-vystavky-ty-iyak/>> [Дата звернення 2 жовтня 2025].
- Forbes Ukraine, 2023. *Багатоголосся війни: як музей «Голоси мирних» робить внесок у здорове суспільство, документуючи досвіди війни* [онлайн], Доступно: <<https://forbes.ua/war-in-ukraine/bagatogolossya-viyuni-yak-muzey-golosi-mirnikh-robit-vnesok-u-zdorove-suspilstvo-dokumentuyuchi-dosvidi-viyuni-17102023-16555>> [Дата звернення 2 листопада 2025].
- Mariupol Reborn, 2024. *У Києві презентували проєкт «М86. Літопис оборони Маріуполя», створений за підтримки Маріуполь Реборн* [онлайн] Доступно: <<https://www.remariupol.com/news/u-kyuuevi-prezentuvaly-proyekt-m86-litopys-oborony-mariupolya-stvorenyu-za-pidtrymky-mariupol>> [Дата звернення 2 жовтня 2025].
- Балюк В. та Дорошко М., ред., 2025. *Музей «Голоси мирних» Фонду Ріната Ахметова в контексті національної пам'яті. Досвід України та європейських держав*. Люблін-Київ: Університет Марії Кюрі-Склодовської. Доступно: <civilvoicesmuseum.org> [Дата звернення 1 листопада 2025].
- Бедріна, Н., 2025. Virtual museums and the transformation of cultural experience: between preservation, mediation, and interpretation. *Культура України / Culture of Ukraine*, 90, с.36–42. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5325.090.04>
- Бірьова О., 2023. Історико-культурна спадщина України: цифрові технології збереження та популяризація в умовах воєнних дій. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 26(5), 90–94. DOI: <https://doi.org/10.15421/1723106>
- Війна впритул, б.д.(а) *Будинок культури, Ірпінь* [онлайн] Доступно: <<https://war.city/uk/objects/palace-of-culture-irpin-budynok-kultury/>> [Дата звернення 15 жовтня 2025].
- Війна впритул, б.д.(б) *Вознесенська церква у селі Лукашівка* [онлайн] Доступно: <<https://war.city/uk/objects/vozdvyzhenska-tserkva-u-seli-lukashivka/>> [Дата звернення 15 жовтня 2025].
- Війна впритул, б.д.(с) *Готель Україна, Чернігів* [онлайн] Доступно: <<https://war.city/uk/objects/hotel-ukraine-chernihiv-city/>> [Дата звернення 15 жовтня 2025].
- Війна впритул, б.д.(д) *Меморіалізація руйнацій* [онлайн]. Доступно: <<https://war.city/uk/about-us/>> [Дата звернення 15 жовтня 2025].
- Війна впритул, б.д.(е) *Створений VR-музей пам'яті війни Київщини* [онлайн] Доступно: <<https://war.city/uk/news/discover-stvoryly-vr-muzej-ram-yati-vijny-kyuivshhnyu/>> [Дата звернення 15 жовтня 2025].
- Віртуальний музей російської агресії, 2014. *Послідовника Ганді викрадають і жорстко вбивають* [онлайн] Доступно: <<https://rusaggression.gov.ua/ua/event-article.html?object=c21749774c519f5a1ae3524cd94af225>> [Дата звернення 1 жовтня 2025].
- Віртуальний музей російської агресії, 2016. *Бездіяльність окупанта у справах насильницьких зникнень* [онлайн] Доступно: <<https://rusaggression.gov.ua/ua/vykradennia-ervina-ibrahimova-69e9ea7321f579bc9bda28139eed583d.html>> [Дата звернення 1 жовтня 2025].

- Віртуальний музей російської агресії*, 2021. [онлайн] Доступно: <<https://rusaggression.gov.ua/ua/home.html>> [Дата звернення 1 жовтня 2025].
- Віртуальний музей російської агресії, 2023. *Росія вбила кожного 4-го жителя села Гроза* [онлайн] Доступно: <<https://rusaggression.gov.ua/ua/raketnyi-udar-u-den-zhaloby-66b099f8bdaf6ec170cdb114498fc747.html>> [Дата звернення 1 жовтня 2025].
- Віртуальний музей російської агресії, б.д. *Судові справи* [онлайн]. Доступно: <<https://rusaggression.gov.ua/ua/court.html>> [Дата звернення 1 жовтня 2025].
- Гололобов С. та Антонова Л., 2023. Реалізація державної політики цифрового розвитку у сфері музейної справи: виклики та перспективи. *Аспекти публічного управління*, 11(3), 50–56. DOI: <https://doi.org/10.15421/152335>
- Закон України Про засади державної політики національної пам'яті українського народу. № 4579-IX 21 серпня 2025. *Верховна Рада України* [онлайн], Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4579-20#Text>> [Дата звернення 1 жовтня 2025].
- Карапетян О. та Ільчук Т., 2021. *Віртуальний музей – ефективний механізм збереження історичної пам'яті та культурної спадщини* [онлайн]. Доступно: <<https://medialeague.com.ua/virtualnyj-muzej-efektyvnyj-mehanizm-zberezhennya-istorychnoyi-pamyati-ta-kulturnoyi-spadshhyny/>> [Дата звернення 15 жовтня 2025].
- Кузнецова Л. та Кушнар'єв, І., 2024. Віртуальні музеї України як засоби збереження історичної пам'яті в умовах війни. *Питання культурології*, 43, 142–155. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.43.2024.303042>
- M86, 2024a. *86 днів Маріуполя. Літопис оборони* [онлайн] Доступно: <<https://www.m86.city/>> [Дата звернення 5 жовтня 2025].
- M86, 2024b. *Вуличні бої в центрі міста Маріуполя* [онлайн] Доступно: <https://www.m86.city/#day24_keys> [Дата звернення 5 жовтня 2025].
- M86, 2024c. *Завершення місії* [онлайн] Доступно: <https://m86.city/#week12_keys> [Дата звернення 5 жовтня 2025].
- M86, 2024d. *Колекція плакатів. Про «Маріуполь: 86 днів оборони»* [онлайн] Доступно: <<https://m86.city/posters/>> [Дата звернення 5 жовтня 2025].
- M86, 2024e. *Про проєкт. 86 днів Маріуполя* [онлайн] Доступно: <<https://www.m86.city/about/>> [Дата звернення 5 жовтня 2025].
- Педагогічний музей України, 2021. *Онлайн-музей «Голоси Мирних»* [онлайн] Доступно: <<https://mu.edu.ua/c/eRaх4>> [Дата звернення 30 жовтня 2025].
- Свиридова, І., 2023. До музею «Голоси мирних» Фонду Ахметова увійшло вже понад 90 тисяч історій *РБК-Україна*. [онлайн]. Доступно: <<https://www.rbc.ua/rus/news/operatsiya-zsu-kup-yansku-planuvalasya-i-1765704204.html>> [Дата звернення 15 жовтня 2025].
- Свиридова, І., 2024. Понад 100 тисяч історій про війну зібрав музей «Голоси мирних» *РБК-Україна*. [онлайн]. Доступно: <<https://www.rbc.ua/rus/stylert/ponad-100-tisyach-istoriy-viynu-zibrav-muzej-1707753762.html>> [Дата звернення 15 жовтня 2025].
- Український інститут національної пам'яті, 2020. *В Україні створюють інтернет-портал про факти російської агресії* [онлайн] Доступно: <<https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/v-ukrayini-stvoryat-internet-portal-pro-fakty-rosiyskoyi-agresiyi>> [Дата звернення 1 жовтня 2025].
- Український інститут національної пам'яті, 2021. *Віртуальний музей російської агресії презентували 19 жовтня* [онлайн] Доступно: <[49](https://uinp.gov.ua/pres-</p></div><div data-bbox=)

- centr/novyny/virtualnyu-muzeu-rosiyskoyi-agresiyi-prezentuvaly-19-zhovtnya> [Дата звернення 1 жовтня 2025].
- Цивільський, 2022. «Український світ не буде таким, як був»: інтерв'ю директора польського Державного музею Аушвіц-Біркенау [interview для «Голоси Мирних», Музей Фонду Ріната Ахметова] [онлайн] Доступно: <<https://mu.edu.ua/c/Vv5ae>> [Дата звернення 15 жовтня 2025].
- Britannica, n.d. *Virtual museum* [online]. Available at: <<https://www.britannica.com/topic/virtual-museum>> [Accessed October 2, 2025].
- Meta History, 2022. *Warline* [online] Available at: <<https://metahistory.gallery/collection/warline>> [Accessed October 2, 2025].
- Museum of stolen art*, 2022. [online] Available at: <<https://www.museumofstolen.art/>> [Accessed October 5, 2025].
- Pletsan K., Havryliuk A., Poberezhets H., Yurova T., Bilov V. & Polotnianko O., 2023. Digital Transformation of Preservation and Restoration of Ukraine's Cultural Heritage. *Studies in Media and Communication*, 11(7), 376–383. DOI: <https://doi.org/10.11114/smc.v11i7.6514>

References

- «Holosy Myrnykh», Muzei Fondu Rinata Akhmetova, 2021. *15 rokiv Fondu Rinata Akhmetova ta vidkryttia onlain-muzeiu «Holosy Myrnykh»* [online] Available at: <<https://civilvoicesmuseum.org/news/15-rokiv-fondu-rinata-ahmetova-ta-vidkryttia-onlayn-muzeiu-golosy-myrnykh>> [Accessed 01.11.2025]. (in Ukrainian)
- «Holosy Myrnykh», Muzei Fondu Rinata Akhmetova, 2022a. «*V yoho sertse vluchyv ulamok*» [online] Available at: <<https://civilvoicesmuseum.org/stories/v-yogo-sertse-vluchyv-ulamok>> [Accessed 01.11.2025] (in Ukrainian)
- «Holosy Myrnykh», Muzei Fondu Rinata Akhmetova, 2022b. «*Kazhut, snariad dvichi v odnu vyrvu ne padaie. Shche yak padaie!*» [online] Available at: <<https://civilvoicesmuseum.org/stories/kazhut-snaryad-dvichi-v-odnu-vyrvu-ne-padaie-sche-yak-padaie>> [Accessed 01.11.2025]. (in Ukrainian)
- «Holosy Myrnykh», Muzei Fondu Rinata Akhmetova, 2024a. «*Dovelosia evakuiuvatys pid obstrilamy*» [online] Available at: <<https://civilvoicesmuseum.org/stories/dovelosia-evakuyuvatys-pid-obstrilamy>> [Accessed 01.11.2025]. (in Ukrainian)
- «Holosy Myrnykh», Muzei Fondu Rinata Akhmetova, 2024b. «*Ia diznavsia, shcho pryletilo u dvir, pobulo vse*» [online] Available at: <<https://civilvoicesmuseum.org/stories/ya-diznavsya-scho-pryletilo-u-dvir-pobulo-vse>> [Accessed 01.11.2025]. (in Ukrainian)
- «Holosy Myrnykh», Muzei Fondu Rinata Akhmetova, 2024c. *Kerivnytstvo po roboti z onlain-arkhivom Muzeiu «Holosy Myrnykh» Fondu Rinata Akhmetova* [online] Available at: <<https://civilvoicesmuseum.org/kerivnytstvo-po-roboti-z-onlayn-arhivom-muzeiu-golosy-myrnykh-fondu-rinata-ahmetova>> [Accessed 05.10.2025]. (in Ukrainian)
- «Holosy Myrnykh», Muzei Fondu Rinata Akhmetova, 2024d. *Shchodennyk viiny Kateryny Savenko z Mariupolia* [online] Available at: <<https://civilvoicesmuseum.org/stories/golosy-vbytyh-schodennyk-viiny-kateryny-savenko-z-mariupolia>> [Accessed 01.11.2025]. (in Ukrainian)
- «*Holosy Myrnykh*», Muzei Fondu Rinata Akhmetova, 2025a. [online] Dostupno: <<https://civilvoicesmuseum.org/>> [Accessed 19.11.2025]. (in Ukrainian)
- «Holosy Myrnykh», Muzei Fondu Rinata Akhmetova, 2025b. *Imena* [online] Available at: <<https://civilvoicesmuseum.org/stories>> [Accessed 01.11.2025]. (in Ukrainian)

- 3D YeMUZEI, 2023. «*Ty yak?*» – *dva naivazhlyvishykh slova tsiiei viiny v 3D* [online] Available at: <<https://emuseum.com.ua/projects/otsyfruvannia-vystavky-ty-iaak/>> [Accessed 02.10.2025]. (in Ukrainian)
- Baliuk V. ta Doroshko M., red., 2025. *Muzei «Holosy myrnykh» Fondu Rinata Akhmetova v konteksti natsionalnoi pamiaty. Dosvid Ukrainy ta yevropeiskykh derzhav*. Liublin-Kyiv: Universytet Marii Kiuri-Sklodovskoi. Available at: <civilvoicesmuseum.org> [Accessed 01.11.2025]. (in Ukrainian)
- Bedrina, N., 2025. Virtual museums and the transformation of cultural experience: between preservation, mediation, and interpretation. *Kultura Ukrainy / Culture of Ukraine*, 90, c.36–42. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5325.090.04> (in Ukrainian)
- Birova O., 2023. Istoryko-kulturna spadshchyna Ukrainy: tsyfrovi tekhnolohii zberezhenia ta populiaryzatsiia v umovakh voiennykh dii. *Naukovo-teoretychnyi almanakh Hrani*, 26(5), 90–94. DOI: <https://doi.org/10.15421/1723106> (in Ukrainian)
- Britannica, n.d. *Virtual museum* [online]. Available at: <<https://www.britannica.com/topic/virtual-museum>> [Accessed October 2, 2025].
- Forbes Ukraine, 2023. *Bahatoholossia viiny: yak muzei «Holosy myrnykh» robyt vnesok u zdorove suspilstvo, dokumentuiuchy dosvidy viiny* [online] Available at: <<https://forbes.ua/war-in-ukraine/bagatogolossya-viyni-yak-muzey-golosi-mirnykh-robit-vnesok-u-zdorove-suspilstvo-dokumentuyuchi-dosvidi-viyni-17102023-16555>> [Accessed 02.11.2025]. (in Ukrainian)
- Hololobov S. ta Antonova L., 2023. Realizatsiia derzhavnoi polityky tsyfrovoho rozvytku u sferi muzeinoi spravy: vyklyky ta perspektyvy. *Aspekty publichnoho upravlinnia*, 11(3), 50–56. DOI: <https://doi.org/10.15421/152335> (in Ukrainian)
- Karapetian O. ta Ilchuk T., 2021. *Virtualnyi muzei – efektyvnyi mekhanizm zberezhenia istorichnoi pamiaty ta kulturnoi spadshchyny* [online] Available at: <<https://medialeague.com.ua/virtualnyj-muzej-efektyvnyj-mehanizm-zberezheniya-istorichnoyi-pamyati-ta-kulturnoyi-spadshhyny/>> [Accessed 15.10.2025]. (in Ukrainian)
- Kuznetsova L. ta Kushnarov, I., 2024. Virtualni muzei Ukrainy yak zasoby zberezhenia istorichnoi pamiaty v umovakh viiny. *Pytannia kulturolohii*, 43, 142–155. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.43.2024.303042> (in Ukrainian)
- M86, 2024a. *86 dniv Mariupolia. Litopys oborony* [online] Available at: <<https://www.m86.city/>> [Accessed 05.10.2025]. (in Ukrainian)
- M86, 2024b. *Vulychni boi v tsentri mista Mariupolia* [online] Available at: <https://www.m86.city/#day24_keys> [Accessed 05.10.2025]. (in Ukrainian)
- M86, 2024c. *Zavershenia misii* [online] Available at: <https://m86.city/#week12_keys> [Accessed 05.10.2025]. (in Ukrainian)
- M86, 2024d. *Kolektsiia plakativ. Pro «Mariupol: 86 dniv oborony»* [online] Available at: <<https://m86.city/posters/>> [Accessed 05.10.2025]. (in Ukrainian)
- M86, 2024e. *Pro proiekt. 86 dniv Mariupolia* [online] Available at: <<https://www.m86.city/about/>> [Accessed 05.10.2025]. (in Ukrainian)
- Mariupol Reborn, 2024. *U Kyievi prezentuvaly proiekt «M86. Litopys oborony Mariupolia», stvorenyi za pidrymky Mariupol Reborn* [online] Available at: <<https://www.remariupol.com/news/u-kyievi-prezentuvaly-projekt-m86-litopys-oborony-mariupolya-stvorenyy-za-pidrymky-mariupol>> [Accessed 02.10.2025]. (in Ukrainian)
- Meta History, 2022. *Warline* [online] Available at: <<https://metahistory.gallery/collection/warline>> [Accessed October 2, 2025].

- Museum of stolen art*, 2022. [online] Available at: <<https://www.museumofstolen.art/>> [Accessed October 5, 2025].
- Pedahohichnyi muzei Ukrainy, 2021. Onlain-muzei «Holosy Myrnykh» [online] Available at: <<https://mu.edu.ua/c/eRax4>> [Accessed 30.10.2025]. (in Ukrainian)
- Pletsan K., Havryliuk A., Poberezhets H., Yurova T., Bilov V. & Polotnianko O., 2023. Digital Transformation of Preservation and Restoration of Ukraine's Cultural Heritage. *Studies in Media and Communication*, 11(7), 376–383. DOI: <https://doi.org/10.11114/smc.v11i7.6514>
- Svyrydova, I., 2023. Do muzeiu «Holosy myrnykh» Fondu Akhmetova uviishlo vzhe ponad 90 tysiach istorii *RBK-Ukraina*. [online] Available at: <<https://www.rbc.ua/rus/news/operatsiya-zsu-kup-yansku-planuvalasya-i-1765704204.html>> [Accessed 15.10.2025]. (in Ukrainian)
- Svyrydova, I., 2024. Ponad 100 tysiach istorii pro viinu zibrav muzei «Holosy myrnykh» *RBK-Ukraina*. [online] Available at: <<https://www.rbc.ua/rus/styler/ponad-100-tisyach-istoriy-viynu-zibrav-muzej-1707753762.html>> [Accessed 15.10.2025]. (in Ukrainian)
- Tsyvinskyi, 2022. «Ukraiński svit ne bude takym, yak buv»: interviu dyrektora polskoho Derzhavnogo muzeiu Aushvits-Birkenau [interview dlia «Holosy Myrnykh», Muzei Fondu Rinata Akhmetova] [online] Available at: <<https://mu.edu.ua/c/Vv5ae>> [Accessed 15.10.2025]. (in Ukrainian)
- Ukrainskyi instytut natsionalnoi pamiaty, 2020. *V Ukraini stvoriat internet-portal pro fakty rosiiskoi ahresii* [online] Available at: <<https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/v-ukrayini-stvoryat-internet-portal-pro-fakty-rosiyskoyi-agresiyi>> [Accessed 01.10.2025]. (in Ukrainian)
- Ukrainskyi instytut natsionalnoi pamiaty, 2021. *Virtualnyi muzei rosiiskoi ahresii prezentuvaly 19 zhovtnia* [online] Available at: <<https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/virtualnyy-muzej-rosiyskoyi-agresiyi-prezentuvaly-19-zhovtnya>> [Accessed 15.10.2025]. (in Ukrainian)
- Viina vprytul, b.d.(a) *Budynok kultury, Irpin* [online] Available at: <<https://war.city/uk/objects/palace-of-culture-irpin-budynok-kultury/>> [Accessed 15.10.2025]. (in Ukrainian)
- Viina vprytul, b.d.(b) *Voznesenska tserkva u seli Lukashivka* [online] Available at: <<https://war.city/uk/objects/vozdvyzhenska-tserkva-u-seli-lukashivka/>> [Accessed 15.10.2025]. (in Ukrainian)
- Viina vprytul, b.d.(c) *Hotel Ukraina, Chernihiv* [online] Available at: <<https://war.city/uk/objects/hotel-ukraine-chernihiv-city/>> [Accessed 15.10.2025]. (in Ukrainian)
- Viina vprytul, b.d.(d) *Memoryalizatsiia ruinatsii* [online] Available at: <<https://war.city/uk/about-us/>> [Accessed 15.10.2025]. (in Ukrainian)
- Viina vprytul, b.d.(e) *Stvorenyi VR-muzei pamiaty viiny Kyivshchyny* [online] Available at: <<https://war.city/uk/news/discover-stvoryly-vr-muzej-pam-yati-vijny-kyivshhyny/>> [Accessed 15.10.2025]. (in Ukrainian)
- Virtualnyi muzei rosiiskoi ahresii, 2014. *Poslidovnyka Handi vykradaiut i zhorstko vbyvaiut* [online] Available at: <<https://rusaggression.gov.ua/ua/event-article.html?object=c21749774c519f5a1ae3524cd94af225>> [Accessed 01.10.2025]. (in Ukrainian)
- Virtualnyi muzei rosiiskoi ahresii, 2016. *Bezdiialnist okupanta u spravakh nasylnytskykh znyknem* [online] Available at: <<https://rusaggression.gov.ua/ua/vykradennia-ervina->

- ibrahimova-69e9ea7321f579bc9bda28139eed583d.html> [Accessed 01.10.2025]. (in Ukrainian)
- Virtualnyi muzei rosiiskoi ahresii*, 2021. [online] Available at: <<https://rusaggression.gov.ua/ua/home.html>> [Accessed 01.10.2025]. (in Ukrainian)
- Virtualnyi muzei rosiiskoi ahresii*, 2023. *Rosiia vbyla kozhnoho 4-ho zhytelia sela Hroza* [online] Available at: <<https://rusaggression.gov.ua/ua/raketnyi-udar-u-den-zhaloby-66b099f8bdaf6ec170cdb114498fc747.html>> [Accessed 01.10.2025]. (in Ukrainian)
- Virtualnyi muzei rosiiskoi ahresii*, b.d. *Sudovi spravy* [online] Available at: <<https://rusaggression.gov.ua/ua/court.html>> [Accessed 01.10.2025]. (in Ukrainian)
- Zakon Ukrainy Pro zasady derzhavnoi polityky natsionalnoi pamiaty ukrainskoho narodu. № 4579-IX 21 serpnia 2025. *Verkhovna Rada Ukrainy* [online] Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4579-20#Text>> [Accessed 01.10.2025]. (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 2.11.2025 р.

Yu. Korobka, V. Korobka

DIGITAL MUSEUM-BASED AND EXTRA-MUSEUM ONLINE EXPOSITIONS ABOUT THE WAR FOR INDEPENDENCE OF UKRAINE

The authors show how exactly online expositions about the War for Independence of Ukraine (both museum-based and extra-museum ones) exist. The authors also explain how they work and what they do for the user (collecting evidence, documenting facts, immersing into events via visual/VP formats or maintaining chronicles) as well as reveal, using particular examples, how some projects are developing and are being updated, whereas others “close down” in a while.

The article has selected a number of particular online projects and compared them to one another. The authors have traced how various platforms present materials (the so-called “digital exhibits”), how they arrange and describe personal evidence, such as diaries, private notes or oral narratives (specifying dates, captions and explanations). The authors have also researched adjustment of navigation and the “evidence-giving” block (chapters like “Events”, “Map”, “Data”, “Trial Cases”) and have, in particular, evaluated regularity of updates as a marker of the exposition’s lifespan.

The authors have also found that since the Rinat Akhmetov Foundation incepted and developed “The Museum of Civilian Voices”, Ukraine’s biggest archival collection of evidence to Russia/Ukraine war has been formed. As of 2025, the Museum has collected more than 143.000 evidence.

The authors have demonstrated that the VR museum project “War in Ukraine” (2022) combines the drive of “museumified” exposition as well as the evidence-giving and documentary function, declaring the goal: documenting consequences of Russian invasion of Ukraine.

The article has revealed that the evidence-giving and documentary model of representation of the war can be built with the help of event cards and “evidence-giving exhibits”. It has also been revealed that the aforementioned model can be boosted by legal context (in particular, with the help of the pre-trial investigation logic) as well as by modular navigation making it possible to handle the material as the well-arranged array of sources.

The authors have identified the source potential of the digital collections of special origin, in particular that of ego-documents presented by Mariupol’s “Diary of War by Kateryna Savenko...” accompanied by basic attributive evidence.

The M86 Project has been interpreted as an integrative chronicle combining military, humanitarian and media pictures of Mariupol besiegement in one digital field and promoting a transition from a “painful experience” to the well-arranged memory.

The scientific novelty of the article lies in analytical comparison of various types of digital “exhibiting” of war: from immersive VR decisions to evidence-giving legal platforms and collections of ego-documents as well as in accentuation of the criterion of regular update/institutional support as a system marker of sustainability of digital exposition.

The practical significance of the article lies in the opportunity of using the outcomes for the purpose of elaborating requirements for lasting functioning of online expositions (support for narrative uninterruptedness, regular refilling, institutional mandate and editorial responsibility, standards of description and attribution). This is extremely vital with the view of the noticed stagnation risks: many-year long pause in the project updates, which presents “pure chronicling”, causing loss of vitality and decrease in users’ confidence.

Keywords: *war for independence of Ukraine, digital museum expositions, extra-museum online expositions, virtual museum, digital archive, memorialization, evidence-giving format, VR/AR, 3D tour, museumification practices, scientific resourcing and storage of museum collections, museum excursion activity, grants, museum network of the world, sustainability of digital projects.*